

Selected Personality Traits of Long-term and Regular Cannabis Users

CHARVÁT, M.

Department of Psychology, Philosophical Faculty, Palacky University, Olomouc, Czech Republic

Citation: Charvát, M. (2009). Vybrané osobnostní charakteristiky dlouhodobých a pravidelných uživatelů konopných drog. *Adiktologie*, (9)3, 140–150.

BACKGROUND: Personality characteristics most commonly associated with marijuana use referred to in the literature include openness to new experience, nonconformity, low conscientiousness, lability and impulsivity. Some papers provided evidence of anxiety and problems with interpersonal relationships. Other studies identified regular marijuana smokers as extrovert, creative, empathetic and socially efficient people. **AIMS:** In this study, we tried to establish the cannabis users' personality profile and compare it with professionals' observations and experience. **METHODS:** Personal characteristics were obtained using the NEO-PI-R self-report inventory and experience of experts in two focus groups. **SAMPLE:** The N_1 sample consisted of 99 long-term and regular cannabis users, 76 men

and 23 women, with an average age of 22.6 years. The N_2 sample was composed of 35 professionals, including 23 school prevention workers and 12 practitioners from low-threshold services. **RESULTS:** The key characteristics identified among cannabis users from our sample included increased extraversion, increased openness to experience and decreased conscientiousness. **CONCLUSIONS:** The results of the quantitative and qualitative parts are mutually consistent and largely agree with theoretical sources.

KEY WORDS: CANNABIS USERS – NEO-PI-R – PERSONALITY TRAITS – MARIJUANA – EDUCATIONAL STAFF – LOW-THRESHOLD WORKERS

Submitted: 23 / MAY / 2009

Accepted: 1 / JUNE / 2009

Grant support: GACR 406/02/1449A, ESF OP RZL CZ.04.1.03/3.2.15.1/0042

Address for correspondence: Miroslav Charvát, PhD / miroslav.charvat@email.cz / Department of Psychology, Philosophical Faculty, Palacky University in Olomouc, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc, Czech Republic

Vybrané osobnostní charakteristiky dlouhodobých a pravidelných uživatelů konopných drog

CHARVÁT, M.

Katedra psychologie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Citace: Charvát, M. (2009). Vybrané osobnostní charakteristiky dlouhodobých a pravidelných uživatelů konopných drog. *Adiktologie*, (9)3, 140–150.

VÝCHODISKA: Mezi osobnostní rysy nejčastěji spojované s užíváním marihuany a zmiňované v odborné literatuře patří otevřenost novým zkušenostem a jejich vyhledávání, nonkonformita, nízká svědomitost, náladovost a impulzivita. Někdy se podařilo prokázat úzkostnost a problémy v mezilidských vztazích. V jiných studiích pravidelné kuřáky marihuany označili jako extravertované, kreativní, empatické a sociálně zdatné. **CÍLE:** V této studii jsme se pokusili o sestavení osobnostního profilu uživatelů konopných drog získaného na základě standardizované metody a jeho srovnání s pozorováním a zkušenostmi pedagogických a nízkoprahových pracovníků. **METODY:** Osobnostní charakteristiky byly získávány pomocí sebeposuzovacího inventáře NEO-PI-R, zkušenosti odborníků pak ve dvou

ohniskových skupinách. **SOUBOR:** Soubor N₁ tvořilo 99 dlouhodobých a pravidelných uživatelů konopných drog, 76 mužů a 23 žen, s průměrným věkem 22,6 let. Soubor N₂ byl složen z 35 odborných pracovníků, z toho bylo 23 školních metodiků prevence a 12 pracovníků nízkoprahových služeb pro uživatele drog a zařízení pro děti a mládež. **VÝSLEDKY:** Jako klíčové se u uživatelů konopných drog z našeho souboru ukázaly zejména osobnostní charakteristiky, které můžeme definovat pomocí trsů zvýšená extraverte, zvýšená otevřenost vůči zkušenosti a snížená svědomitost. **ZÁVĚRY:** Výsledky kvantitativní i kvalitativní části studie jsou ve vzájemném souladu a z větší části se shodují i s teoretickými zdroji.

KLÍČOVÁ SLOVA: UŽIVATELÉ KONOPNÝCH DROG – NEO-PI-R – OSOBNOSTNÍ CHARAKTERISTIKY – MARIHUANA – ŠKOLNÍ METODICI PREVENCE – PRACOVNÍCI NÍZKOPRAHOVÝCH SLUŽEB

Došlo do redakce: 23 / KVĚTEN / 2009

Přijato k tisku: 1 / ČERVEN / 2009

Grantová podpora: GAČR 406/02/1449A, ESF OP RZL CZ.04.1.03/3.2.15.1/0042

Korespondenční adresa: Mgr. Miroslav Charvát, Ph.D. / miroslav.charvat@email.cz / Katedra psychologie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc

● 1 ÚVOD A TEORETICKÁ VÝCHODISKA

V odborné literatuře, která se věnuje vztahu konopných drog (dále i KD) a osobnostních charakteristik, panuje značná rozmanitost, často až rozpory. Systém se do tohoto stavu snažila zavést řada metaanalytických a přehledových studií či národních komisních zpráv (Witton, 2008; Ministry of Public Health, 2002; WHO, 1997) a v České republice (dále jen ČR) též nedávno vydaná monografie Konopné drogy – adiktologické kompendium (Miovský et al., 2008).

Podle celopopulačních i školních dotazníkových studií sledujících užívání konopných drog došlo v České republice v posledních 20 letech k nárůstu v celoživotní prevalenci užití této drogy. Shrňme-li neaktuálnější výsledky celopopulačních studií, dostaneme přibližně tyto procentuální intervaly: celoživotní prevalence (dále jen LTP) 16 až 27 %, prevalence za poslední rok (dále jen LYP) 8–11 % a prevalence za poslední měsíc (dále jen LMP) 5–6 % obyvatel v produktivním věku žijících v České republice. Shrnutí školních dotazníkových šetření pro skupinu přibližně šestnáctiletých pro celou ČR přináší tato data: LTP v intervalu kolem 45–50 % (ve větších městech až 60 %), LYP od 19–35 % a LMP od 10 % do 19 %. Dostupnost marihuany je též hodnocena jako snadná (ÚZIS ČR, 2003; NMS, 2003; Csémy et al., 2008; Mravčík et al., 2007; Blatný et al., 2004; Miovský et al., 2004).

Oblast možných proměnných souvisejících s užíváním KD a osobností či jejich vzájemných vztahů je široká. Podíváme-li se blíže na člověka, který marihuanu užívá či nadužívá, zjistíme, že KD ho často doprovází právě v proměnlivém období pubescence a adolescence. Například podlehnutí vrstevnickému tlaku ke konzumaci KD v tomto období byl mnoha výzkumy prokázán jako jeden ze silných faktorů vedoucích ke konzumaci marihuany (Brook et al., 2001; Brook et al., 1999; Hundleby, Mercer, 1987). Podle jiných autorů je pro motivaci ke kontinuálnímu užívání KD mnohem důležitější intenzita a libost/nelibost prožitků při prvních zkušenostech a jejich vyhodnocení ze strany konzumenta (Bailey et al., 1992; Lyons et al., 1997). U nás se fenoménu klasifikace prožitků akutní intoxikace v průběhu kariéry uživatele a jejich možného vlivu na další užívání věnoval například Vacek (2004). Do jisté míry mohou tento prožitek, průběh intoxikace a stavy v ní dosažené modifikovat i zkušenosti uživatelů konopných drog. Ke konzumaci konopných drog neodmyslitelně patří ta část settingu, která je dána rozličnými způsoby užití a paraferáliemi k tomu používanými (Gabrhelík et al., 2008). Vlivů, faktorů a charakteristik primární rodiny, které mohou souviset s případnou konzumací KD u dětí a mládeže, byla objevena celá řada (nefunkčnost či neúplnost rodiny, užívání drog u rodičů či sourozenců atp.). Výchova rodičů a vztahy v rodině hrají jednu z klíčových rolí při rozvoji užívání drog, ale mohou v pozitivním případě působit i protektivně. V tomto ohledu byly identifikovány zejména dvě nejvlivnější proměnné, a sice míra za-

angažovanosti rodičů ve výchově a pozitivní přijetí potomka rodiči (Brook et al., 2000; Hoffmann, 1995). Nejsilnějším a nejspolehlivějším prediktorem užívání KD v současnosti však stále zůstává jejich užívání v minulosti, případně užívání jiných drog, přípustnost užití drog či tolerantní postoje k drogám (Miovský, Urbánek, 2002; Derzon, Lipsey, 1999).

Otevřenost vůči novým zkušenostem byla jako prediktor užívání KD zjištěna v řadě výzkumů. Z těch starších, které ovšem mohou být do značné míry ovlivněny generačním vlivem dozvuku 60. let 20. století, zmiňme například studii Victora et al. (1973), již popisují tento trs u uživatelů KD pomocí komponent, jako je vysoká kreativita, dobrodružnost, hledání nových vnitřních prožitků a nízké autoritářství. Pravidelní živatele KD byli i podle Hogana et al. (1970) označeni jako flexibilní, empatičtí, sociálně zdatní, odvážní a s mnoha různorodými zájmy. Také Franzini a McDonald (1973) popsali pravidelné kuřáky marihuany jako jedince, kteří jsou otevření vůči novému, touží po zážitku, mají schopnost empatie, jsou nekonformní k autoritám a vůči většinovým hodnotám a zajímají se například o jógu, meditaci a mystiku více než neuživatelé. Z aktuálních studií například Grekin et al. (2006) poukázali na vztah mezi otevřeností ke zkušenostem a problémovým užíváním drog. Toto problémové chování bylo ve vztahu k vysoké extraverci a nízké svědomitosti, zatímco užívání marihuany se více pojilo s nízkou extravercí a vysokou otevřeností ke zkušenostem. Užívání KD též negativně koreluje s autoritářstvím, odpovědností a solidaritou.

Na základě longitudinálního designu byl zkoumán i vztah osobnostního faktoru nonkonformity a užívání marihuany (Brook et al., 2000). Nonkonformita v sobě zahrnuje tři subsškály, a sice intoleranci k deviaci (nízký skór zvyšuje celkovou nonkonformitu), vzdorovitost (vysoký skór zvyšuje) a odpovědnost (nízký skór zvyšuje). Vzdorovitost, nízká odpovědnost a tolerance k deviaci představují podle autorů rizikové faktory v počátku užívání drog, protože odrážejí přijetí aktivit porušujících normu, a oslabují tak kontrolu osobnosti před vtažením do drogového problému. S ohledem na celkovou trajektorii užívání marihuany od období adolescence do raných dvacátých let života nacházíme v této dimenzi u dívek ustalování na určitém nivěau, kdežto u chlapců pokračující nárůst. Brooková et al. (1980) již mnohem dříve sledovali jak rodinné, tak osobnostní faktory a jejich vliv na užívání KD. Na souboru 36 dívek z úplných bílých rodin zjistili, že tyto dva modely (vliv rodiny a vliv osobnosti) jsou patrně nezávislé. Ze sledovaných osobnostních charakteristik jsou s užíváním KD nepřímo úměrně spojené konformita, intolerance k odlišnosti, zodpovědnost a autonomie. Naopak pozitivní souvislost byla vysledována u flexibility a interpersonální agrese.

Nelson (1993) ve svém přehledovém článku uvádí, že uživatelé marihuany jsou více impulzivní a nonkonformní než neuživatelé. Na základě sebeposuzovacích škál bylo

u studentů dvou středních škol zjištěno, že u uživatelů KD je méně pravděpodobné, že budou „na špičce“ třídy. Dále tito studenti vykazovali slabší náboženské vazby a byli ve škole méně spokojeni. S větší pravděpodobností se u nich též vyskytovaly pocity nudy a úzkosti, byli více cyničtí, znechucení, náladoví, impulzivní, vzpurní anebo nesoustředění. V další studii uvedené Nelsonem odporovali uživatelé proti neuzivatelům více vnější kontrole a nejčastěji užívali KD, aby uvolnili napětí.

Studie s 1132 středoškoláky sledovanými od 7. třídy základní po 4. ročník střední školy (Griffin et al., 2002) zjistila, že u dívek, které vykazovaly vysokou míru sebekontroly a schopnosti relaxace, byla menší pravděpodobnost, že se stanou pravidelnými uživatelkami marihuany ve srovnání s těmi, které vykazovaly nízkou sebekontrolu a nedostatečnou schopnost relaxace. U chlapců byla rizikovým faktorem pro pozdější pravidelné užívání marihuany sociální úzkostnost.

Výzkum poměrně staršího data, který Wells a Stacey (1976) provedli na vzorku 2809 lidí z Glasgowa, zjistil, že skupiny neuzivatelů, příležitostných a pravidelných uživatelů konopných drog se liší v osobnostních charakteristikách. Příležitostné uživatelky z řad žen se liší od neuzivatelek více než příležitostní uživatelé muži od neuzivatelů. Dále bylo zjištěno, že zvýšené užívání konopí je spojeno se zvýšeným výskytem anxiety, neuroticismu i psychoticismu a se zvýšeným výskytem problémů v mezilidských vztazích.

Studie 272 vysokoškolských studentů ve věku cca 25 let (Nelson, 1996) přináší pokus o objasnění vztahu užívání KD k osobnostnímu rysu pohlcení (z angl. absorption), což je vlastnost popisovaná jako schopnost vnímat s veškerou pozorností a otevřeností určitý objekt zájmu ve všech jeho aspektech a všemi smysly. Výsledky ukázaly, že vyšší skóre pohlcení dokáže diskriminovat uživatele od minulých uživatelů či neuzivatelů. Studie dále ukázala, že současní uživatelé KD vykazují v sebehodnocení mírně vyšší tendenci zažívat častěji deprese, než je tomu u neuzivatelů nebo u těch, kteří přestali.

Na vzorku 48 středoškolských a vysokoškolských studentů (Satinder, Black, 1984) byl prokázán vztah mezi užíváním marihuany a orientací na vyhledávání vzrušení či nových pocitů (z angl. sensation-seeking). Uživatelé marihuany skórovali vysoko i ve všech subškálách Sensation-seeking Scale (dále jen SSS). Po kontrole pomocí analýzy kovariance, která odfiltrovala efekt užívání alkoholu, cigaret a LSD, zůstal jako statisticky významný rozdíl mezi skupinami uživatelů a neuzivatelů na škále ztráta zábran (z angl. disinhibition) a v celkovém skóru SSS. Obzvláště u škály ztráta zábran byly výsledky potvrzeny i v jiných výzkumech. Pedersen (1991) se ve své studii zaměřil též na faktor vyhledávání nových pocitů. Na vzorku 553 adolescentů ve věku 16 až 18 let, které sledoval po dobu 20 měsíců, zjistil, že právě faktor vyhledávání nových pocitů či zkušeností vykazuje relativně vysoký stupeň stability jako prediktor budoucího užití drogy. Průměrné a těžké užívání KD

u chlapců se dá předpovědět pomocí subškály vyhledávání zkušeností (z angl. experience seeking), tj. vyšší skóre vyhledávání zkušeností znamená vyšší pravděpodobnost kontinuálního užívání konopí. Průměrné užívání u dívek a těžké užívání u chlapců je předpověditelné též vyšším skórem subškály ztráta zábran (z angl. disinhibition).

Ashton et al. (1981) zkoumali, zdali osobnostní charakteristiky a aktuální psychický stav mají nějaký vliv na účinky vykouřené marihuany. Ve dvou smíšených skupinách s dvaceti resp. dvanácti zkušenými, ale ne těžkými uživateli marihuany porovnávali vliv placebo a různé vysoké dávky THC. Jedním z činitelů, jenž ovlivnil prožitek intoxikace, se ukázal být i soubor osobnostních charakteristik. Introvertní a zejména stabilní jedinci (nízké skóre na škálách extraverte a neuroticismu Eysenckova osobnostního dotazníku) zaznamenali větší intenzitu prožitku intoxikace a při větších dávkách i výraznější změny nálady. Úzkostní jedinci (vysoké skóre neuroticismu) se zdáli být k určitým symptomům rezistentní a po vykouření drogy u nich nedošlo k výraznému snížení napětí, bdělosti či deprese. Neurotičtí extraverti (vysoké skóre na obou škálách) reagovali na THC nepředvídatelnými způsoby.

● 1 / 1 Výzkumné cíle

Hlavním zaměřením této studie je přispět k většímu porozumění skupině lidí, kteří dlouhodobě a pravidelně konzumují KD, s možností využít těchto poznatků v adiktologii. V zásadě jsme zvolili cíle na úrovni deskripce, a to jak v kvantitativní, tak kvalitativní části. Do určité míry se zejména v kvalitativní části pokoušíme i o kategorizaci postojů a zkušeností.

Prvním cílem je popsat převládající osobnostní charakteristiky skupiny dlouhodobých a pravidelných uživatelů konopných drog a srovnat je s normou obecné populace pomocí standardizované metody osobnostního inventáře NEO-PI-R vhodné spíše pro normální populaci v rámci modelu „Big Five“. NEO-PI-R má celkem pět hlavních faktorů, z nichž každý obsahuje ještě šest subškál, tj. celkem bychom takto získali 35 hodnot k porovnání. Vzhledem k těmto počtům jsme se rozhodli nezatěžovat text formulováním 35 samostatných hypotéz a uvedeme zde hlavní univerzální hypotézu (dále jen H_A), v jejímž obecném znění budeme za proměnnou „X“ alternativně dosazovat příslušné faktory a subškály.

Univerzální H_A pro NEO-PI-R zní: „Průměrný standardní skóre faktoru (resp. subškály) „X“ naměřený u souboru dlouhodobých a pravidelných uživatelů konopných drog ze souboru N_1 pomocí NEO-PI-R se statisticky významně liší od střední hodnoty 50 normového souboru pro zvolený faktor (resp. subškálu) „X“.

Druhým cílem je pomocí metody ohniskových skupin zmapovat zkušenosti, postoje a odhady pracovníků, kteří se ve své praxi s nadužíváním konopných drog setkávají, tj.

s pedagogickými pracovníky (školními metodiky prevence) a s pracovníky nízkoprahových služeb pro uživatele nealkoholových drog a nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM). Zajímalo nás tedy, jaké zkušenosti s uživateli konopných drog mají a jak by je charakterizovali jako skupinu i jako konkrétní jednotlivce.

Třetím cílem je vzájemně srovnat výsledky standardizované metody a informace získané od odborníků. Jde nám zejména o validizaci osobnostního profilu uživatelů KD získaného pomocí sebeposuzovacího inventáře NEO-PI-R na základě pozorování a zkušeností pedagogických a nízkoprahových pracovníků.

Vlna zájmu o některé podoblasti, jako je například využití osobnostní diagnostiky při hledání prediktorů užívání KD či jiného rizikového chování mládeže, ve světě proběhla již před mnoha lety, v ČR a jejím dnešním geopolitickém a socioekonomickém kontextu však mnoho takových studií neproběhlo.

● 2 METODY

V případě prvního výzkumného cíle jsme se vzhledem k použití standardizované metody NEO-PI-R (Hřebíčková, 2004) a velikosti výzkumného souboru ($N_1=99$) rozhodli použít statistický test za pomoci softwaru SPSS. Konkrétně jsme se po ověření faktu, že výsledky našeho výběru mají normální rozdělení dat, rozhodli použít jednovýběrový t-test. Test byl ve všech případech zvolen jako oboustranný a prověřoval platnost nulové hypotézy o shodnosti průměrů standardních skóre jednotlivých faktorů a subskál NEO-PI-R naměřených u dlouhodobých a pravidelných uživatelů konopných drog a střední hodnoty standardního skóre u normového souboru, která v případě této použité metody činí 50 bodů v T-skóru.

Druhý cíl byl plněn pomocí kvalitativní metodologie, ze které jsme jako nejvhodnější způsob získávání dat v našem případě zvolili ohniskové skupiny (Morgan, 2001). Byly uskutečněny celkem dvě ohniskové skupiny. Zaměřili jsme se v nich na celou řadu okruhů, z nichž pouze některé v tomto textu hodláme prezentovat v souvislosti s tématem osobnostních charakteristik uživatelů KD a možných způsobů identifikace ohrožených jedinců v rámci prevence či léčby v souvislosti s KD.

Dotkneme-li se velmi stručně otázek etiky a validity výzkumu, konstatujeme, že jsme se po celou dobu výzkumu snažili dodržovat etické standardy. U všech participantů byl vzhledem k dobrovolné účasti vyžádán tzv. informovaný souhlas, který byl většinou získán v ústní formě vždy před započítáním fáze získávání dat. Všechny účastníky jsme informovali o cílech a zaměření studie i o pravidlech výzkumu a jejich právech. Drželi jsme se též zásady nepoškodit účastníky z řad dlouhodobých a pravidelných uživatelů konopných drog naším výzkumným působením. U odborných pracovníků jsme se po ukončení ohniskových skupin snažili

ošetřit případné konflikty či nepohodu pramenící např. z pocitu nekompetentnosti a nasměrovat jednotlivce na další zdroje informací a doporučených postupů.

Za účelem dodržení správnosti výzkumu a pro zvýšení platnosti získaných údajů jsme užívali několik metod. Jako zásadní v tomto ohledu vidíme zejména použití výzkumného designu kombinujícího dva základní metodologické přístupy, tj. kvantitativní opírající se o výsledky statistických testů a kvalitativní orientovaný na pestrost, autenticitu a výtěžnost získaných dat. Další zásadní metodou je triangulace zdrojů dat (Miovský, 2006), tj. sebeposouzení ze strany uživatelů KD, zjištěné zkušenosti ze skupiny pracovníků ve školství a skupiny pracovníků z nízkoprahových zařízení.

● 3 VÝBĚROVÉ SOUBORY

Výběrový soubor N_1 určený pro analýzu osobnostních charakteristik pomocí NEO-PI-R čítal 99 uživatelů konopných drog. Z toho bylo 76 mužů a 23 žen. Průměrný věk souboru byl 22,6 let, přičemž nejčastější věk (modus) byl 23 let. Soubor vznikl pomocí kombinované metodiky sněhové koule a účelového výběru (Hartnoll, 2003; Miovský, 2006) a jedná se o část souboru vzniklého v rámci studie GAČR 406/02/1449A, na jehož tvorbě se podílela řada tazatelů. Celých 28 % souboru užívá KD v podstatě denně (těžcí uživatelé), dalších 53 % členů užívá minimálně 2× týdně (středně těžcí uživatelé) a zbylých 19 % pak cca 1× týdně (lehčí uživatelé). Průměrná délka kontinuálního užívání konopných drog činí podle průměrné hodnoty 6,3 let a podle modusové hodnoty 6 let, všichni užívali déle jak 2 roky, a spadají tak do kategorie dlouhodobých uživatel. Domníváme se tedy, že 81 % souboru je vzhledem k prezentovaným četnostem možné zařadit jako tzv. „těžké uživatele“ konopných drog. Průměrný věk první zkušenosti s marihuánou činí u sledovaného souboru 16,1 let věku, přičemž nejčastěji uváděná hodnota (modus) pak činí též 16 let.

Soubor N_2 pro ohniskové skupiny čítal 35 odborných pracovníků. První ohnisková skupina se konala 6. února 2007 v rámci odborného semináře. Jednalo se tedy o kombinaci příležitostného výběru a dobrovolnosti. Celkem se diskuze účastnilo 23 převážně pedagogických pracovníků s pedagogickým vzděláním, z čehož 18 působil v pozici školního metodika prevence, dva ve funkci oblastního metodika prevence, dva jako vychovatelé a jedna byla studentka pedagogické fakulty. V souboru bylo celkem pouze pět mužů. Průměrný věk ani jiné další charakteristiky jsme nesledovali. Všichni zúčastnění působí profesně v Olomouckém kraji.

Druhá ohnisková skupina se konala 11. 9. 2008 při příležitosti interního vzdělávání v rámci Sdružení Podané ruce, o. s., oddělení Walhalla v Olomouci. Této diskuze se účastnilo 12 pracovníků nízkoprahových služeb pro uživatele drog a zařízení pro děti a mládež, z toho byli čtyři terénní pracovníci, pět kontaktních pracovníků z kamenných zařízení a tři vedoucí pracovníci. Celkem bylo v tomto souboru pět mužů

a sedm žen. Další charakteristiky jsme u souboru opět n sledovali, skupina však byla odhadem s nižším věkovým průměrem než skupina metodiků. Všichni zúčastnění profesně působí zejména na území města Olomouce a v jeho okolí, jejich vzdělání je buď psychologické, nebo v oboru sociální práce.

● 4 VÝSLEDKY

Výsledky statistického srovnání výběru N_1 s normou obecné populace (T -skór = 50) dopadly následovně. Budeme je popisovat pomocí adjektiv a charakteristik použitých v příručce metodiky NEO-PI-R (Hřebíčková, 2004). (Tabulka 1, tabulka 2.)

Tabulka 1 / Table 1

Výsledky jednovýběrových t -testů porovnávajících průměry hlavních pěti faktorů NEO-PI-R a jejich subskál u souboru uživatelů konopných drog $N_1=99$ se střední normovou hodnotou T -skór=50 (** Signifikantní výsledek na hladině významnosti $\alpha=0,01$, * Signifikantní výsledek na hladině významnosti $\alpha=0,05$)
Results of one sample t -tests comparing test value ($T=50$) with five factors and their subscales (NEO-PI-R) means of the heavy cannabis users sample $N_1=99$
(** Result significant at the $\alpha=0.01$ level, * Result significant at the $\alpha=0.05$ level)

Faktory, subskály NEO-PI-R	Naměřený průměr v T-skóru	Rozdíl průměrů od normy T=50	t	p-Signifikance oboustranná	Přijetí /zamítnutí hypotéz H_1	Směr rozdílu od normy
N	51,57	1,566	1,694	0,094	zamítáme	–
N1	49,05	-0,949	-0,964	0,338	zamítáme	–
N2	49,17	-0,828	-0,934	0,353	zamítáme	–
N3	50,22	0,222	0,246	0,806	zamítáme	–
N4	48,14	-1,859	-1,778	0,078	zamítáme	–
N5	55,92	5,919	7,187	** 0,000	přijímáme	zvýšení
N6	54,45	4,455	5,804	** 0,000	přijímáme	zvýšení
E	53,24	3,242	3,604	** 0,000	přijímáme	zvýšení
E1	53,46	3,465	4,003	** 0,000	přijímáme	zvýšení
E2	51,65	1,646	1,826	0,071	zamítáme	–
E3	50,12	0,121	0,136	0,892	zamítáme	–
E4	50,37	0,374	0,360	0,719	zamítáme	–
E5	54,24	4,242	4,814	** 0,000	přijímáme	zvýšení
E6	53,52	3,515	4,005	** 0,000	přijímáme	zvýšení
O	55,63	5,626	6,466	** 0,000	přijímáme	zvýšení
O1	53,41	3,414	4,000	** 0,000	přijímáme	zvýšení
O2	56,29	6,293	6,619	** 0,000	přijímáme	zvýšení
O3	51,64	1,636	2,434	* 0,017	přijímáme	zvýšení
O4	55,72	5,717	6,200	** 0,000	přijímáme	zvýšení
O5	53,39	3,394	3,569	** 0,001	přijímáme	zvýšení
O6	51,88	1,879	2,401	* 0,018	přijímáme	zvýšení
P	49,46	-0,535	-0,632	0,529	zamítáme	–
P1	51,86	1,859	1,816	0,072	zamítáme	–
P2	48,73	-1,273	-1,348	0,181	zamítáme	–
P3	52,01	2,010	2,314	* 0,023	přijímáme	zvýšení
P4	48,38	-1,616	-1,910	0,059	zamítáme	–
P5	48,14	-1,859	-2,088	* 0,039	přijímáme	snížení
P6	49,43	-0,566	-0,644	0,521	zamítáme	–
S	45,82	-4,182	-4,618	** 0,000	přijímáme	snížení
S1	49,10	-0,899	-1,099	0,274	zamítáme	–
S2	46,84	-3,162	-3,304	** 0,001	přijímáme	snížení
S3	45,61	-4,394	-4,889	** 0,000	přijímáme	snížení
S4	45,79	-4,212	-4,611	** 0,000	přijímáme	snížení
S5	47,36	-2,636	-2,777	** 0,007	přijímáme	snížení
S6	46,69	-3,313	-3,590	** 0,001	přijímáme	snížení

Tabulka 2 / Table 2

Další míry centrální tendence hlavních faktorů a variability našich dat naměřených u souboru uživatelů konopných drog $N_i=99$
Other main factors measures of central tendency and dispersion of our data collected from the heavy cannabis users sample $N_i=99$

Faktory NEO-PI-R	Naměřený průměr v T-skóru u $N=99$	Směrodatná odchylka	Minimum	Maximum	Střední chyba průměru	95% interval spolehlivosti rozdílu průměrů od hodnoty $T=50$	
N	51,57	9,199	33	77	0,925	-0,27	3,40
E	53,24	8,951	27	73	0,900	1,46	5,03
O	55,63	8,657	34	74	0,870	3,90	7,35
P	49,46	8,433	25	74	0,848	-2,22	1,15
S	45,82	9,009	22	70	0,905	-5,98	-2,38

Podle celkového faktoru neuroticismu nejsou dlouhodobí uživatelé KD oproti normě více ani méně neurotičtí. Alternativní hypotézu H_A o rozdílu ovšem můžeme přijmout na $\alpha=0,01$ v případě subškál N5 impulzivnost a N6 zranitelnost. Tento výsledek se dá interpretovat tak, že výběrový soubor není celkově ani emocionálně stabilnější ani labilnější oproti normě. Jde však pravděpodobně o skupinu lidí, která může podléhat pokušení, co se týče např. jídla, alkoholu, cigaret, drog či nakupování, a která má též zvýšené tendence nechat se pohltit nálehavými událostmi nebo stresovými situacemi a jednat v nich panicky.

U extravertů jsme zaznamenali statisticky významné zvýšení oproti normě na $\alpha=0,01$ jak pro celkový faktor, tak pro subškály E1 vřelost, E5 vyhledávání vzrušení a E6 pozitivní emoce. Výsledek můžeme s jistou opatrností interpretovat tak, že zkoumaná skupina dlouhodobých uživatelů KD je více přátelská, nakloněná druhým a se zálibou pro druhé. Dlouhodobí a pravidelní uživatelé KD upřednostňují vzrušující zážitky a výrazné smyslové podněty, přičemž celkově spíše prožívají optimismus a pocit životního štěstí.

Přijímáme alternativní hypotézu H_A o rozdílu na $\alpha=0,01$ u faktoru otevřenost vůči zkušenosti. I u všech subškál tohoto faktoru vyšly statisticky významné výsledky ve prospěch alternativní hypotézy. Rozdíly byly vždy ve směru nad průměr, tj. zvýšení oproti normě. Větší rozdíly ($\alpha=0,01$) jsme zjistili u subškál O1 fantazie, O2 estetické prožívání, O4 novátorské činnosti a O5 ideje. Méně významný ($\alpha=0,05$) je rozdíl u subškály O3 prožívání a O6 hodnoty. Uživatelé KD z našeho souboru jsou aktivnější než běžná populace ve

vyhledávání nových zážitků, tolerují neznámé a orientují se k poznávání nového. Dále můžeme mluvit o tendencích k vytváření zajímavého vnitřního světa, představivosti a fantazii, smyslu pro umění a krásu či senzitivitu. Ve většině případů spíše upřednostňují nové a rozmanité před rutinním a známým, jsou spíše intelektuálně zvědaví, otevření nekonvenčním myšlenkám. Schopnost zhodnotit a prožívat u sebe a s druhými velké množství pozitivních i negativních emocí či ochota ověřovat sociální, politické a religiozní hodnoty, tj. nedogmatické myšlení, už nejsou tak výrazně odlišné.

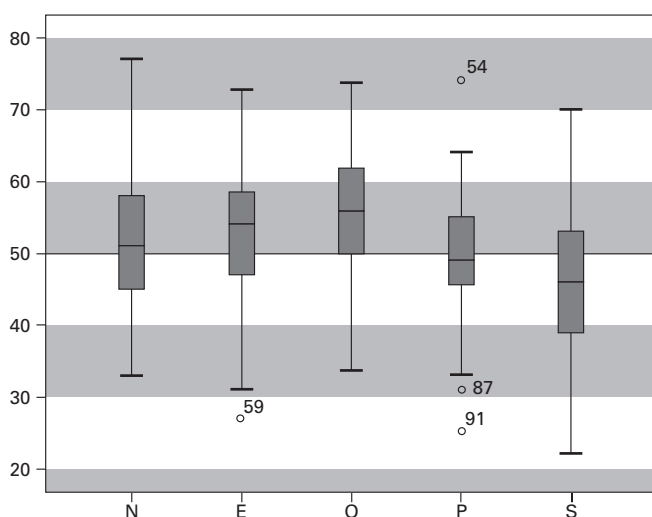
U faktoru přívětivost se nepodařilo zjistit téměř žádné statisticky významné rozdíly. U tohoto faktoru i jeho subškál P1 důvěra, P2 upřímnost, P4 poddajnost a P6 jemnocit přijímáme nulovou hypotézu H_0 . Statisticky významný rozdíl na $\alpha=0,05$ se objevil jen u subškály P3 altruismus, kde jsou dlouhodobí uživatelé konopných drog mírně nad průměrem, a u subškály P5 skromnost, kde jsou zase mírně pod průměrem obecné populace. Dá se tedy říci, že je možné, že by jako skupina spíše tendovali k tomu být velkorysí, ohleduplní a ochotní pomáhat druhým, avšak s nižší pokorou před druhými. Tyto charakteristiky ale nejsou příliš pravděpodobné, neboť 95% interval spolehlivosti rozdílu průměrů se v obou případech dotýká průměru. Spíše platí, že náš soubor dlouhodobých uživatelů konopných drog je na tom u faktoru přívětivosti stejně jako obecná populace.

Výsledky u faktoru svědomitost jsou všechny (kromě subškály S1 způsobilost, u které nebyl zjištěn rozdíl) včetně hlavního faktoru nižší oproti normě na $\alpha=0,01$ a přijímáme u nich alternativní hypotézu H_A . Jedná se konkrétně o S2

Tabulka 3 / Table 3

Srovnání osobnostního typu „nestálí“ získaného pomocí shlukové analýzy u obecné populace ČR a profilu průměrných výsledků škál NEO u výzkumného souboru N_i
Comparison of the “unstable” personality type obtained by the cluster analysis of general population of Czech Republic and the profile of mean NEO scores in our sample N_i

Typ „nestálí“ zjištěný u populace ČR					Soubor $N=99$ uživatelů konopných drog z naší studie				
↑		↑				↑	↑		
N	E	O	P	S	N	E	O	P	S
				↓					↓

Graf 1 / Graph 1

Znázornění rozložení výsledků hlavních faktorů (v T-skóru) pomocí krabicového grafu ($N_1=99$)

Distribution of main five factors results (using T-score) in box-and-whisker graph ($N_1=99$)

Legenda: střední čára = medián, hranice „krabičky“ = dolní a horní kvartil, „fousy“ = minimum a maximum, kroužky = odlehlé hodnoty s pořadovým číslem účastníka)

Legend: central line = median, "box" borderlines = low and high quartiles, "whiskers" = minimum and maximum, circles = outlying values with participants' serial numbers

pořádkumilovnost, S3 zodpovědnost, S4 cílevědomost, S5 disciplinovanost a S6 rozvážnost. Dá se tedy říci, že pro uživatele konopných drog z našeho souboru je problém dobře si všechno zorganizovat, postupovat metodicky, dodržovat pravidla či být spolehlivými. Nejsou tak schopní při zadávání si náročných úkolů a zejména pak při jejich plnění. Snížena je i schopnost motivovat se k dokončení úkolu, odolávat rušivým vlivům či promýšlet si věci předem. V extrému jsou to tedy lidé spíše bezcílní, nespolehliví, líní, nedbalí, lhotejní, požitkářští a bez vůle. (Tabulka 3, graf 1.)

Z velkého množství dat a interpretací z kvalitativní části, tj. ohniskových skupin s odbornými pracovníky ($N_2=35$), uvedeme jen ty, které se alespoň v nějaké míře týkají vnímaných specifických charakteristik u uživatelů konopných drog. Autentické ukázky z přepisů audiozáznamů jsou uvedeny v uvozovkách a kurzívou.

Základní setting vnímaný odborníky u většiny konzumentů je, že se marihuana užívá příležitostně na akcích. Marihuana je například často spojována se zábavou, uvolněním a je užívána v rámci setkání s přáteli. Marihuana je označována jako „antistresor“, tj. jeden ze způsobů, jak si navodit dobrou náladu. V porovnání s alkoholem je dokonce konzumace konopných drog často považována za čistší způsob. Druhým nejčastějším odborníky vnímaným důvodem pro konzumaci konopných drog je komunikace a sdílení. S konzumním stylem požívání marihuany si mnozí spojují

i určitou pasivitu a „zabíjení nudy“. Vyzrálější přístup k intoxikaci marihuany mají lidé, kteří si marihuanyvým rašem zpříjemňují různé výlety, společenské, umělecké či dokonce sportovní aktivity.

Mezi krátkodobá rizika daná stavem intoxikace byly řazeny poruchy či zhoršení kognitivních funkcí, zejména poruchy pozornosti, paměti a koordinace pohybů. Tato oslabení funkcí jsou spojována s vysokým rizikem úrazu, či spíše s obavou z tohoto rizika při řízení dopravních prostředků, obsluze strojů nebo při sportu. Dalším uváděným negativem je nevolnost, která se někdy nebo u někoho po konzumaci konopných drog objeví. Tento nepříjemný stav může někoho dokonce odradit od jakékoliv další konzumace. Dalším důležitým rizikem je podle odborníků schopnost marihuany vyprovokovat psychické onemocnění nebo záchvat nějakého onemocnění u psychicky predisponovaných jedinců. Jako riziko z psychologického hlediska byla též zmíněna možnost vzniku závislosti. Z dlouhodobých důsledků užívání konopných drog byl nejčastěji zmiňovaným negativem amotivační syndrom, dále pak byla zmíněna emocionální otupělost a labilita. U některých konzumentů bylo též užívání marihuany označováno jako způsob úniku od reality a problémů, které život přináší.

Opačným případem jsou lidé, kteří jsou schopni pod vlivem konopných drog vykonávat i složitou a odpovědnou práci. Dokonce se dá říci, že jim v tomto ohledu intoxikace marihuany ve výkonu pomáhá. Dalo by se to označit termínem kontrolované užívání. Vliv marihuany na jedince je tedy odborníky vnímán jak pozitivně, tak negativně, přičemž nápadnější jsou pro ně spíše negativní případy. Účinek intoxikace marihuany je velmi ovlivněn konkrétní situací i individuálním psychickým nastavením konzumenta, tj. setem. Na někoho může intoxikace působit spíše tak, že se stáhne do sebe a straní se okolí, se kterým si v tu chvíli přestává rozumět, na druhou stranu jsou zmiňovány i případy, kdy je tomu naopak. Mladí lidé, kteří jsou ve střídavém stavu spíše uzavření, mohou podle zkušenosti některých pedagogů tento pocit pomocí marihuany dočasně zatlačit do pozadí.

Definování specifických charakteristik uživatelů konopných drog se ukázalo jako velmi obtížné a většina účastníků se shodla, že je to velmi individuální. Uživatel konopných drog se podle většiny účastníků nedá rozlišit ani podle vzhledu, vzdělání či výše příjmu, i když se dá stále setkat i s určitými stereotypy typu „huliči jsou ti, co mají dredy“ nebo že „ti, co chodí do kostela, určitě nehulí“. Tyto stereotypy však zastávali pouze někteří účastníci. Obecně se účastníci shodují na tom, že velkou roli hraje věk. Většina zkušeností s KD podle nich pochází z období od 15 do 25 let. U starších lidí (nad 25 let) byly rozlišovány dvě skupiny: „vyzrálí uživatelé“, kteří kouří rekreačním stylem, a tzv. „looseři“, kteří mají kouření marihuany stále zabudováno do svého životního stylu a jakoby stagnovali, jak co se týče intimních vztahů, tak po stránce profesního rozvoje. U lidí

nad 40 až 50 let je užívání ale i dobrá informovanost o konopných drogách už spíše výjimkou.

Osobnost konzumenta konopných drog se zdá být stejně málo zachytitelná jako typologie skupin. „*Já bych si netroufal definovat konopnou povahu. Když se třeba rozhlédnu po vrstevnících, tak ti jsou fakt nejrůznější.*“ Existují však některá pozorování a vnímané projevy konzumentů, ze kterých se jisté tendence k určitým rysům popsat dají.

Základní dvě rozlišitelné skupiny jsou uživatelé, kteří jsou „*v pohodě*“, nemají kvůli užívání žádné problémy, jsou to „*silné osobnosti*“ a jsou všeobecně oblíbení. Druhou skupinu tvoří uživatelé problémů. Tato skupina je pro pedagogy lépe patrná. „*My nevidíme ty, co s tím mají pozitivní zkušenosti, my vidíme v té praxi jenom ty, co s tím mají problém, protože prostě ta jejich osobnost, jak tady bylo řečeno, se s tím nesrovná. A s někým to neudělá v podstatě vůbec nic a těch my si ani nevšimneme, že to nemusíme ani vědět.*“ Co se týče první skupiny, je definována zejména trsem vlastností, které můžeme nazvat bezkonfliktností a kamarádskostí: „*...není to konfliktní člověk, že to není takový ten rozlitaný... Všechno stíhají, nejsou nějak ve stresu. Prostě je to takový životní styl a umí si prostě odpočinout.*“

Pravidelní konzumenti konopných drog, tzv. „*huliči*“, jsou v kolektivu oblíbení, většinou je všichni mají rádi a někdy jsou dokonce ve vůdčích pozicích. Pokud jsou spíše v rolích outsiderů na chvostu kolektivu, třída je též přijímá a svým způsobem i chrání a dohlíží na ně (zminěno celkem ve třech různých případech), a přestože nejsou příliš vyhledávaní, jsou více než jen tolerováni.

Další osobnostní charakteristiku můžeme definovat jako trs sestávající ze závislosti na skupině a podléhání vlivu ostatních, „*že jsou to většinou děti, které jsou více ovlivnitelné, než ty ostatní, jako více závislejší na skupině. Nejsou to až takové individuality nebo silné osobnosti. Většinou se hlásí ti, jako že to zkusili, taková ti závislejší na té skupině, nebo na tom, co si o nich ti lidé myslí, že je to pro ně důležitější než pro ty ostatní.*“ V některých případech by se mohlo jednat i o situaci, kdy se daný, spíše izolovaný jedinec či outsider snaží pomocí konzumace marihuany zlepšovat svojí pozici, „*dělat se zajímavým*“ nebo si „*něco dokazovat*“.

Z dalších náznaků osobnostních charakteristik jsme vybrali trs nespolehlivost, nepořádnost a pasivita. Pedagogičtí pracovníci vnímají u pravděpodobných konzumentů konopných drog dokonce některé nedostatky v hygienických návycích: „*jsou potom hrozně nepořádní. On zahodí papír, pod sebou má hrozně nastláno. Po velké přestávce, jak přijdou a máme pocit, že jsou zhulení, tak fakt binec... mám pocit, že mu je to úplně fuk, v jakém prostředí je. Jako hygiena pro něho absolutně žádná...*“ V tomto ohledu byly zmiňovány projevy tzv. amotivačního syndromu, či jinak řečeno pasivity, v přístupu k rozmanitým plánům. Ostatními lidmi jsou pak někteří vnímáni jako nespolehliví. „*Já jich teda*

moc neznám, ze svých známých, ale jsou to jako úplně jiný lidi, jiný profese a tak dále, jediné takovej společnej rys asi pěti z nich je nižší spolehlivost. Tak jako, že člověk se nemůže na ně spolehnout.“

Dalším trsem vlastností, který se v rámci ohniskových skupin objevil a dá se některým konzumentům marihuany připsat, je zájem o alternativní kulturu, vnímavost a potřeba specifických aktivit. „*Je to možná zájem o něco obecně, jako vnímavost vůči věcem, nebo zájem o cokoli, včetně toho hulení. Alespoň to vyzkoušet, jsou to z mého pohledu u těch, co znám, lidi psychicky i životně aktivnější o maličko víc, není to taková ta pasivita od 8 do 5 v práci, pak nákup a pak televize a na 14 dní do Jugoslávie.*“ V úryvku si můžeme všimnout i popisu aktivity, která je v rozporu s tvrzením z předchozího odstavce. Když jsme to v rámci diskuze konfrontovali, byl výrok upraven tak, že se jedná spíše o potřebu nějaké aktivity, která nemusí být vždy naplněna, „*že ty lidi jsou jako aktivní a inteligentní, ale mám pocit, že je to jako zároveň brzdí v nějakém rozvoji*“. Může se jednat například o plánování cestování nebo zájem o alternativní, nekonzumní způsob života. U mladších se to v určitém věku může projevovat potřebou mluvit v intoxikaci o složitých tématech: „*V okamžiku, kdy si zapálí tu marjánku, tak on filozofuje nad věcmi, který by v životě neřekl. On si sedne k tomu otcí a dvě hodiny filozofuje, a když už je otravný, tak si filozofuje sám (smích). Jako takhle to popisují rodiče*“.

● 5 DISKUSE A ZÁVĚR

Dá se k tak rozšířenému fenoménu, jakým je užívání KD mezi mladými, přistupovat s očekáváním, že se tito uživatelé budou významně lišit od celkové populace? Dají se u nich nalézt nějaké společné rysy? Jinými slovy, můžeme použít výsledky diagnostických metod jako screening pro případnou selektivní prevenci užívání KD u dětí a mládeže? Již v 60. letech minulého století bylo nalezení univerzálních charakteristik týkajících se osobnosti uživatelů spíše považováno za nemožné vzhledem k různým kulturním kontextům a celému spektru rozličných a často i odporujících si zjištění. Murphy ve své knize *The Cannabis Habit* (1963) píše, že zjištění týkající se osobnostních rysů uživatelů v jedné společnosti nebude nutně významné v jiných kulturách. Za důležitý fakt v tomto ohledu považoval i toleranci země k tomuto chování. Z těch charakteristik, které považuje za univerzální, zmiňuje pouze velkou převahu užívání u mužského pohlaví oproti ženskému a též náležitost naprosté většiny uživatelů konopných drog do věkové skupiny pod 35 let. S těmito danými proměnnými lze v podstatě souhlasit i v současnosti, avšak nepřináší nám téměř žádné zásadní či použitelné informace. Murray (1986) ve své práci shrnuje, že mezi pravidelnými kuřáky marihuany existuje větší rozmanitost v osobnostních charakteristikách než u pravidelných uživatelů ostatních nelegálních drog. To by mohlo znamenat, že užívání konopí je více než užívání jiné nele-

gální drogy rozšířeno i mezi normální populaci a nejspíš zároveň nevede k tak výrazné degradaci osobnosti.

Naše zjištění lze podrobit kritice, zejména proto, že osobnostní typy nebyly zjišťovány dříve, než se sledované subjekty dostaly do kontaktu s marihuanou a s ní spojeným životním stylem. Takto založené přisuzování osobnostního typu uživatelům konopných drog je podle kritiků třeba nahlížet jako vědecky nepodložené. Popisují to jako stále se opakující a v této práci již zmiňovanou chybu „post hoc ergo propter hoc“ (Uhl, 2008). Jediným možným řešením této námitky, které jsme však vzhledem k časovým a finančním možnostem nemohli uskutečnit, je provedení extenzivní longitudinální studie.

Dalším sporným bodem, který by mohl vést k nízké validitě, je spoléhání se na sebezpozování v rámci inventáře otázek. Jsou uživatelé konopných drog schopni kvalitní sebereflexe? Závislost na psychoaktivních látkách často doprovází řada obran ega včetně racionalizace (Kalina et al., 2003), jde u nich často právě o nereálný sebeobraz, který komplikuje léčbu. V tomto ohledu jsme se spoléhali zejména na kvalitní kontakt s participanty založený na důvěře a také na vlastní konstrukci metody, která by s tímto fenoménem měla počítat víceméně u všech lidí.

Dále se pokusíme srovnat námi zjištěný profil pravidelných uživatelů konopných drog pomocí NEO-PI-R s typologií zjištěnou shlukovou analýzou u obecné populace v ČR (Hřebíčková, Urbánek, 2006). Jsme si vědomi toho, že pokud by toto srovnání mělo být metodologicky čisté, museli bychom též provést shlukovou analýzu a nespolehat se jen na průměry skupiny, nicméně k tomuto kroku jsme neměli dostatečně velký vzorek. V důsledku toho si tedy nemůžeme být zcela jisti, zda naše průměrné výsledky nejsou kombinací více shluků. Nicméně profil zjištěný u souboru N_1 se dá popsat jako neuroticismus a přívětivost ve středním pásmu, zvýšená extraverteze a otevřenost vůči zkušenosti a snížená svědomitost. Nejvíce se tedy podobá typu „nestálí“ v citovaném výzkumu s tím, že je zde prohozena hodnota prvních dvou faktorů. U našeho souboru neuroticismus klesá do středního pásma a extraverteze je naopak nadprůměrná (viz *tabulka 3*).

Budeme-li se dále jednotlivě věnovat srovnání některých námi zjištěných osobnostních charakteristik souboru dle modelu Big Five s tím, co říkají jiné výzkumy prezentované v teoretické části, nebude výsledek zcela jednoznačný, avšak v uspokojivé míře souhlasný. V případě většiny faktorů a jejich subškál se tedy zjištění shodují, ale existují i výstupy rozdílné.

U neuroticismu jsme například zjistili zvýšenou impulzivnost, což odpovídá zjištění dle Nelsona (1993). Nebyla však zjištěna zvýšená úzkostnost, ke které došel např. Griffin (2002), ani zvýšení celkového skóru neuroticismu, které se též objevilo v některých výzkumech (Wells, Stacey, 1976). Signifikantně zvýšená byla též subškála zranitelnost, což může souviset s motivem k užívání marihuany

tak, že si uživatelé s její pomocí tlumí právě tyto pocity možného ohrožení sociálním okolím. Princip, kdy marihuana umožní mladému člověku lépe se začlenit do skupiny, ve které se za normálního stavu necítí jako plně přijímaný, byl vysloven i na ohniskových skupinách. Stejně tak byla zmíněna i určitá labilita u uživatelů marihuany.

U extraverteze jsme dosáhli zvýšených výsledků pro celkový faktor, přičemž se na tom podílely pouze subškály vřelost, pozitivní emoce a vyhledávání vzrušení. Posledně jmenovaná subškála může souviset se snahou měnit prožívání například pomocí psychoaktivních látek, tedy i marihuany. Výsledky pro subškálu zvýšené vřelosti a pozitivních emocí jsou též v souladu s poznatkem z ohniskových skupin, že uživatelé konopných drog jsou považováni za „oblíbené pohodáře“, což spadá do identifikovaného trsu „bezkonfliktnost a kamarádstvo“. Zvýšená otevřenost vůči zkušenosti, kde se jako významně vyšší ukázaly být i všechny její subškály, není vůbec překvapivým výsledkem, neboť byla potvrzena v mnoha výzkumech (Victor et al., 1973; Grekin et al., 2006; Satinder, Black, 1984; Pedersen, 1991). Též výsledky z ohniskových skupin tento faktor zdůrazňují, byl zde identifikován trs „zájem o alternativní kulturu, vnímavost a potřeba specifických aktivit“. Poněkud v opozici je však zejména u velmi mladých uživatelů uváděný „pasivní přístup“.

Pro mírně zvýšený altruismus a mírně sníženou skromnost (subškály přívětivosti signifikantní na $\alpha=0,05$) nenacházíme žádné vysvětlení. Tyto vlastnosti jsme nenalezli ani v prezentovaných výzkumech ani v datech z ohniskových skupin.

Jednoznačné je naopak statisticky významné snížení na $\alpha=0,01$ u faktoru svědomitosti a všech jeho subškál (s výjimkou způsobilosti). Sníženou zodpovědnost u konzumentů konopných drog zjistili například Brooková et al. (1980). Jako trs nazvaný „nespolehlivost, nepořádnost a pasivita“ jsou tyto charakteristiky vnímány i souborem pedagogických a nízkoprahových pracovníků. Do jisté míry může tento faktor souviset i s vysokou nonkonformitou vysledovanou v mnoha výzkumech, např. Brook et al. (2000).

Celková pestrost různých vlastností, ke kterým v teorii prezentované studie i náš výzkum docházejí, se však dá vysvětlit i pomocí teorie, jež tvrdí, že marihuana je aktivní placebo, které jen umožní projevení latentních rysů či poruch. Jednou z takových osobnostně patologických konstelací, jež byla dříve přisuzována speciálně uživatelům konopných drog, je například též u nás v odborné literatuře (Gabrhelík, 2004) i na provedených ohniskových skupinách zmiňovaný amotivační syndrom.

Shrme-li celkové dosažené výsledky obou částí studie, můžeme konstatovat, že data získaná pomocí standardizované metody i zkušenosti odborníků jsou vzájemně v poměrně značném souhlasu a neodporují si. Doufáme, že tato studie alespoň zčásti podpoří diskuzi nad užíváním konopných drog a že též povede k zaostření obrazu jejich uživatelů.

LITERATURA / REFERENCES

- Ashton, H., Golding, J., Marsh, V. R., Millman, J. E., Thompson, J. W. (1981). The seed and the soil: effect of dosage, personality and starting state on the response to delta9-tetrahydrocannabinol in man. *British Journal of Clinical Pharmacology*, 1981 (12), 705–720.
- Bailey, S. L., Flewelling, R. L., Rachal, J. V. (1992). Predicting continued use of marijuana among adolescents: The relative influence of drug-specific and social context factors. *Journal of Health and Social Behavior: Health Module*, 33(1), 51–65.
- Blatný, M., Hrdlička, M., Květon, P., Vobořil, D., Jelínek, M. (2004). Výsledky české části mezinárodního projektu SAHA. II: Deskriptivní analýza rizikového chování a rizikových a protektivních faktorů vývoje mladistvých z městských oblastí z hlediska věkových kohort. In: *Zprávy – Psychologický ústav AV ČR*, 10 (2), 1–89.
- Brook, J. S., Brook, D. W., De La Rosa, M., Whiteman, M., Montoya, I. D. (1999). The role of parents in protecting adolescents from delinquency and marijuana use. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 153(5), 457–464.
- Brook, J. S., Gordon, A. S., Brook, D. W. (1980). Perceived parental relationships, adolescent personality, and female marijuana use. *The Journal of Psychology*, 105, 277–285.
- Brook, J. S., Whiteman, M., Brook, D. W. (2001). The role of older brothers in younger brothers' drug use viewed in the context of parent and peer influences. *The Journal of Genetic Psychology*, 151(1), 59–75.
- Brook, J. S., Whiteman, M., Finch, S. J., Morojele, N. K., Cohen, P. (2000). Individual latent growth curves in the development of marijuana use from childhood to young adulthood. *Journal of Behavioral Medicine*, 23(5), 451–464.
- Csémy, L., Chomynová, P., Sadílek, P. (2008). *ESPAD 07. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách, Česká republika, 2007 – Přehled hlavních výsledků za rok 2007 a trendů za období 1995 až 2007*. Praha: Psychiatrické centrum Praha.
- Derzon, J. H., Lipsey, M. W. (1999). What good predictors of marijuana use are good for. *School Psychology International*, 20(1), 69–85.
- Franzini, L. R., McDonald, R. D. (1973). Marijuana usage and hypnotic susceptibility. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 40, 176–180.
- Gabrhelík, R. (2004) Amotivační syndrom a konopné drogy. *Adiktologie*, (1), 54–62.
- Gabrhelík, R., Miovský, M., Zábranský, T., Kubů, P. (2008). Vzorové užívání konopných drog a parafernálie. *Adiktologie*, (8)2, 98–111.
- Grekin, E. R., Kenneth, J. S., Wood, P. K. (2006). Personality and substance dependence symptoms: Modeling substance – specific traits. *Psychology of Addictive Behaviors*, 4(20), 415–424.
- Griffin, K. W., Botvin, G. J., Scheier, L. M., Nichols, T. R. (2002). Factors associated with regular marijuana use among high school students: a long-term follow-up study. *Substance use & Misuse*, 37(2), 225–238.
- Hartnoll, R. a kol. (2003). *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule - Snowball Sampling*. Praha: RVKPP.
- Hoffmann, J. P. (1995). The effects of family structure and family relations on adolescent marijuana use. *The International Journal of the Addictions*, 30(10), 1207–1241.
- Hogan, R., Mankin, D., Conway, J., Fox, S. (1970). Personality correlates of undergraduate marijuana use. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 35, 58–63.
- Hřebíčková, M. (2004). *Neo-pi-r – NEO osobnostní inventář*. Praha: Test-centrum. (NOTES: příručka k testu, 1. české vydání.)
- Hřebíčková, M., Urbánek, T. (2006). Typologický přístup ke zkoumání osobnosti. In *Metodologie psychologického výzkumu: Konsilience v rozmanitosti* (Ed.). Praha: Academia.
- Hundleby, J. D. a Mercer, G. W. (1987). Family and friends as social environments and their relationship to young adolescents' use of alcohol, tobacco, and marijuana. *Journal of Marriage and the Family*, (Feb.), 151–164.
- Kalina, K. et al. (2003). *Drogy a drogové závislosti - mezioborový přístup, díl 1*. Praha: Úřad vlády ČR NMS.
- Lyons, M., J. et al. (1997). How does genes influence marijuana use? The role of subjective effects. *Addiction*, 92(4), 409–417.
- Ministry of Public Health (2002). *A joint international effort at the initiative of the Ministers of Public Health of Belgium, France, Germany, The Netherlands, Switzerland*. Technical Report of the International Scientific Conference in Brussels, Belgium; February 25, 2002. Spruit, I. P. (Ed.) Brusel: Ministry of Public Health.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Miovský, M. et al. (Ed.) (2008). *Konopí a konopné drogy – Adiktologické kompendium*. Praha: Grada.
- Miovský, M., Šťastná, L., Řehan, V. (2004). Aktuální přehled stavu užívání konopných drog v České republice z perspektivy školních a celopopulačních studií. *Psychiatrie*, 8 (3), 196–201.
- Miovský, M., Urbánek, T. (2002). Tabák, alkohol a nelegální drogy mezi středoškoly: vznikla nová deviate? *Československá psychologie*, 46 (2), 165–177.
- Morgan, D. L. (2001). *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.
- Mravčík, V., Chomynová, P., Orlíková, B., Škrdlantová, E., Trojáčková, A., Petroš, O., Vopravil, J., Vacek J. (2007). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2006 [Annual Report on Drug Situation 2006 – Czech Republic]*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Murphy, M. D. (1963). The cannabis habit. *A review of recent psychiatric literature*. United Nations, Dept. of Social Affairs.
- Murray, J. B. (1986). Marijuana's effects on human cognitive functions, psychomotor functions, and personality. *Journal of General Psychology*, 86 (113), 23–55.
- Nelson, P. L. (1993). A critical review of the research literature concerning some biological and psychological effects of cannabis. In *Advisory Committee on Illicit Drugs* (Eds.), Cannabis and the law in Queensland: A discussion paper (113–152). Brisbane: Criminal Justice Commission of Queensland.
- Nelson, P. L. (1996). Personality trait absorption: An explanatory study of opportunity and capacity in relation to cannabis use. *Imagination, cognition and personality*, 15(1) 75–101.
- NMS (2003). Měření prevalence a incidence užívání drog. *Zaostřeno na drogy*, (1)7, 1–8.
- Pedersen, W. (1991). Mental Health, sensation seeking and drug use patterns: a longitudinal study. *British Journal of Addiction*, (86), 195–204.
- Satinder, K. P., Black, A. (1984). Cannabis use and sensation-seeking orientation. *The Journal of Psychology*, 116, 101–105.
- Uhl, A. (2008). *Jak maskovat etické otázky ve výzkumu závislosti*. Praha: Úřad vlády České republiky, NMS.
- ÚZIS ČR (2003). *Výběrové šetření o zdravotním stavu české populace 2002 – HIS CR 2002*. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky. (NOTES: dostupné na <http://www.uzis.cz/download.php> dne 28. 7. 2006.)
- Vacek, J. (2004). Prožitky akutní intoxikace konopnými drogami: nepříznivé reakce (příspěvek k diagnostice F12.0x). *Adiktologie*, (4)1, 76–85.
- Victor, H. R., Grossman, H. C., Eisenman, R. (1973). Openness to experience and marijuana use in high school students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 41, 78–85.
- Wells, B., Stacey, B. (1976). A further comparison of cannabis (marijuana) users and non-users. *Br. J. Addict.*, 1976 (71), 161–165.
- Witton, J. (2008). Cannabis use and physical and mental health. In *A cannabis reader: global issues and local experiences, Monograph series 8, Volume 1*. Lisbon: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.
- World Health Organization (1997). *Cannabis: a health perspective and research agenda*. Geneva: Division of Mental Health and Prevention of Substance Abuse, World Health Organization.